

Крадецът на праскови

© Емилиян Станев, *автор*

© Дамян Дамянов, *корица и илюстрации*

© Сиела Норма АД

София • 2019

ISBN: 978-954-28-2830-3

ЕМИЛИЯН СТАНЕВ

Крадецът
на
праскови

@ciela

I

През евакуацията продадох наследството, което получих след смъртта на баща си. То беше хубаво място за строеж в новите квартали на Търново, край Севлиевското шосе, където някога бяха лозя.

Когато пристигнах в стария град да извърша продажбата, беше горещ летен ден. Градът бе препълнен с евакуирани – във всяка къща живееха по две-три семейства. Не достигаше вода поради безводната местност, недостиг се чувстваше и от храна. На обед тесните тротоари преливаха от хора и във всички гостилници изморените прислужници, непривикнали на толкова работа, тичаха с мъка между масите.

Вечер сирените завиваха и тогава гражданите бягаха с чанти и с куфарчета по стръмните и тъмни улички към двата тунела под града.

В хотел „Борис“ имаше десетина немски офицери. Те пиеха бира на терасата, мълчаливи, умърлушени, с безцелно отправени погледи към старинната крепост, потънала в бурени и в зеленина. Говореха рядко и когато погледите им се срещнеха с погледа на българин, студените им очи се изпълваха с недоверие и ненавист.

Бях напуснал моя роден град отдавна, като дванадесетгодишно хлапе, през осемнадесета година, тъкмо привършваше Първата световна война. И сиво-зелените униформи, които пом-

нех оттогава, сламенорусите и червени коси, сините очи и преуморените изпнати лица създаваха в мене впечатлението, че те са били винаги тук. Само траурните начупени кръстове по нашивките ги отличаваха от техните бащи и вуйчовци от онова време. Може би някой от тях немци беше син или племенник на немец, от ония, които тогава бяха построили бараките си край града, където беше разположена една обозначена част с ковачница.

Тая част се състоеше от десетина нестроени ващи. Пред бараките бяха сковани маси и скамейки, а сред тях имаше побит в земята кол, на който бе набучен широк дървен кръг. На този кръг стоеше ястреб. Той беше привързан о кола с пиринчена верижка, жълта, както бе жълт и неговият дълъг, гол и хищен крак. Войниците го хранеха с месо и с живи котки.

Спомних си за Фриц, добермана, с църкнали уши и с рязана опашка, бърз като сърна. Той ни пазеше на стръмната уличка, където се намираще месарницата на немците – един хладен като изба дюкян с желязна, червено боядисана врата. Над него живееше французинът еврейин Жан Гранжан, собственик на единствената пералня и парна гладачница в града. И когато ние, босокраките хлапета, минехме оттам, загледи в тлъстото жълто-кафяво говеждо, Фриц скачаше отгоре ни с грозно ръмжене...

Няма нищо по-тягостно от повторение на миналото. Виждах същото лятно уморено небе, каквото висеше над този град и тогава, и в неговата празна синкава бездна личеше същата неизвестност да се навесва над страната. Търново бе малко променено; същите стари къщи, без

дворчета, струпани сякаш една върху друга, с изцапани мазилки и олющени бои, загубили своя цвят от времето; къщи, в които се носи миризма на кисела влага и на три-четири поколения, живели в тях. Рядко се виждаха нови сгради да развалят еснафската линия на главната улица, а кварталите на Варуша и край Янтра бяха такива, каквито ги оставих.

Тръгнах да обиколя уличките, по които някога бях играл, минах край родната си къща, в която сега живееха непознати хора, и видях фурничката на площада, дето преди двадесет и пет години се нареждахме с купоните в ръка, за да получим парче кален чер хляб, направен от къклица и рж. Над тая фурна живееше основният учител Андриев, Бучката, както го наричахме ние, децата. Той беше дребничък, посивял, с жълти изпонадали зъби, но много строг. Имаше многочислено семейство – седем деца. Къщата миришеше на фурна, беше топла, пълна с дървеници, с мирис на квас. Лазар, Петко, Сана, Луза, Мита и Роза – почти всички починаха през тия години от недояждане и от туберкулоза...

Колко тежки бяха условията, при които израсна нашето поколение! Без бащи, които гинеха по фронта, обути в налъми, вълшиви и окъсани, с майки, чиито погледи горяха от мъка и от преумора – жени, изсушени от недояждане и от плач, които не знаеха за какво да се грижат по-напред: за нашето изхранване или за възпитанието ни. Почти всички бяхме станали гамени, тъй като растяхме на улицата, между лагерите на пленниците, в глада, хаоса и корупцията на тая безсмислена война...

Вечерта минах още веднъж по тесните криви улички, потънали в мрак и глухота, едва осветлени от няколко мъждукащи електрически крушки. Къщите хвърляха мрачни сенки, тук-там из мрака лъщяха стъкла, котка изскачаше внезапно от някоя изба, отдето идваше миризма на оцет, на плесен и на старинност. Бях продал мястото, без да го видя, за да не изпитам по-силно скръбта, че се разделям с нещо свидно. Като дете там бях прекарал ония сухи, горещи лета, когато чешмите пресъхваха и някоя епидемия пламваше в града. Но на следващия ден не се стърнях и отидох да се простя с него, обзет от любопитство да видя как изглеждат сега тия някогашни лозя.

Тръгнах по стария познат път много рано, с изгрев слънце. Улиците бяха почти пуссти. Едрите кварцови камъни по калдъръма седефено лъщяха, отразявайки зарите на деня. След половин час бях накрай града. И тогава с учудване забелязах, че местността се е променила до неузнаваемост. Беше изникнал цял квартал там, дето по-рано имаше само две-три къщурки, няколко варници и един каменист път, насечен от жилавите корени на акаци, чиито тъмнокафяви шушулки някога беряхме, за да ядем тяхната сладка сърцевина.

Акациевата горичка беше изчезнала. Спретнати нови къщи грееха на сутрешното слънце белите си стени. Кокетни дворчета, в които като розови облачета цъфтяха японски трендафили, се редяха едно до друго. Непознати хора надничаха през разтворените прозорци, от които висяха постели, сложени да се проветриват. Някъде свиреше радио и звуците идваха от хладната вътрешност на къщата. И колкото повече

отивах напред, толкова по-непозната изглеждаше цялата околност. Вместо посивелите зидове с лишеи, които ограждаха старите лозя, се издигаха къщи и вили, виждаха се овощни градини.

Само пътят, по който някога минаваха пленниците, беше същият – пак така издълбан от колхозите, каменист, неравен, като дъно на пресъхнал поток. С усилие открих тясната ивица земя, която се отделяше от моя път и по която можеше да се навлезе в парцелираната само в инженерската карта местност, зад новия квартал, дето отделните незастроени места се губеха между градините и лозята. Стана неизбежно да мина през двора на една вила. Гъста вишнева горичка я потуляше от погледа и само заостреният ѝ покрив стърчеше над вишните.

Дребно старче с нощна шапка, направена от женски чорап, с богообразен вид на стар учител пенсионер, се показва на вратата. То се приближи към мене и твърде недружелюбно ме попита какво желая. Когато му казах, че съм собственикът на мястото, което се намира недалеч оттук, старчето изненадано повдигна гъстите си вежди, горчиво се усмихна и силно стисна ръката ми:

– Ах, ти, Кольо... лошо момче, нима не ме помниш?

Избелелите очи със зачервени клепачи, големият нос, беззъбата уста и тая костелива ръка, която сега стискаше моята, едва ли имаха нещо общо с моя някогашен учител по аритметика, комуто навремето създавах толкова ядове. Бегният господин Петров, Козичката, както го наричахме ние, неговите нескопосници! Някога той имаше брадичка и тая брадичка, подострена като молив, обичаше да дъвче, когато ни изпит-

ваше на черната дъска. Тая забележителност сега липсваше – вероятно беше я обрѣснал, тъй като тя е станала отчайващо рядка. Но той все още изглеждаше жизнен, пѣргав и чистичѣк, както са чистички старчетата, които не пият и не пушат. От него лѣхаха спретнатост и порядѣчност, каквито имаше в ония вече починали наши дядовци и бащи, свикнали да живеят редовен и духовно чист живот.

– Нима продаде мястото? – извика той, когато му казаха защо сѣм дошъл. – Боже господи, кой продава сега?

В очите му се появи озорчение. Той пушна рѣката ми бавно, с нескрито разочарование.

В двора на вилата тревата бе мокра от росата. Току-що напрѣсканите асми сушеха на слѣнце широките си листа. Леха латинки красеше входа, по чиито стѣпала прецѣфтелият трендафил беше изронил листата си.

Дванадесетгодишна девойка донесе два стола. И докато ядохме вишневого сладко, което моят учител поднесе, той ми се похвали с уредбата на лозето си, като не забрави още веднѣж да ме укори за продаденото място.

Слушах тихия му глас между звучните изсвирвания на авлигите и те ми напомняха за хубавите сутрини на моето детство. Ако не бе нуждата, никога не бих продал това място. Когато го видях, убедих се, че добрият старец е прав да ми се сърди. Няколко орехови дрѣвчета, кой знае как изникнали тук, с гладки сребристорѣскави стѣбла, с едри жѣлто-зелени листа, прилични на млади палми, хвѣрляха дѣлгите си сутрешни сенки по тревясалата поляна. Нищо не напомняше, че някога тук е било лозе. Насреща беше издигна-

та вила. Дебел човек с грамадна сламеница стоеше на терасата и любопитно ни гледаше. Една постройка, която служеше за кошара, бе разрушена и малко по-настрана от нейните още неразчистени основи се издигаха тухлените стени на бѐдеца къща.

Само колибата на полковника беше такава, каквато я оставих. Бурени и жалки храсти я обвиваха като мрачна развалина. Почернелите керемиди на покрива бяха обрасли с жълти мъхове и сиви лишеи. Тя беше каменна, четвъртита, прилична на стар барутен погреб и тъй дълбоко вбита в земята, че човек можеше да стъпи на покрива ѝ, ако се приближеше откъм гърба ѝ. Бе построена така, че задната ѝ част потѐваше в земята, докато предната се откриваше висока няколко метра. Хралупест орех с изсъхнали връхни клони хвърляше зелената си прозрачна сянка върху тая жалка купчина, цялата потѐнала в хлад и в роса. Никаква пѐтечка не водеше към нея и никаква човешка следа не показваше някой да е идвал тук.

– Помниш ли полковника? – попита моят учител, когато се приближихме към колибата.

– Колибата е същата – забелязах аз.

– А историята с жена му... Нима си я забравил? Целият град говореше за нея.

Историята с жена му бях забравил. Колкото за колибата, в моето възображение тя беше запазила по-големи размери. Как да не я помнех, когато беше служила на детските ми мечти за най-подходящо място, което населявах с всички магьосници и герои от приказките.

Един ден видях пред нея да стои една жена. Бях дошъл да помародерствам и когато се промѐквах

към старата зарзала на полковника, отежала от плод, се натъкнах на жената. Тя седеше на ниско столче пред вратата, облечена в светлосиня рокля с широки ръкави, през които излизаха нейните ослепително бели разгопени ръце. Къдравата ѝ коса, златиста и буйна, лежеше разчесана в скута ѝ. Седеше неподвижно, замряла в съзерцание. Всред тишината на старата колиба, сред този пустош и глухота тя приличаше на привидение. Когато я видях, обзе ме ужас, сърцето ми сигурно е престанало да тупти и мисълта, че тя е същество от неземния и магьоснически свят на приказките, скова волята ми. Неочаквано тя се обърна и аз видях очите ѝ – дълбоки и сини, изпълнени с мека светлина и с тъга. Аз надагох уплашен вик и с всички сили избягах от нея. Докато тичах към града, разкайвах се, че не съм вярвал в съществуването на този прекрасен и ужасяващ свят. Няколко пъти се спирах, изкушаван от желанието да се върна и отново да я видя, за да се убедя, че тя е обикновено човешко същество. Когато стигнах вкъщи, разказах приключението на майка си.

– Тя е жената на полковника – каза майка ми, учудена от развълнувания ми вид.

Жената на полковника?!... По-късно я видях да минава край нас и тя ми се стори пак така тайнствено красива със своята дълга тъмна рокля, с широкополата си шапка, с черните си ръкавици и със сладостната миризма на парфюм, която оставяше след себе си.

Колкото до самия полковник, познавах го много добре. От него се боях всички, най-вечерие, децата, които често играехме край лозето му. Панически страх ни обземаше, когато чуехме

металическия му глас да ни отправя проклетия и закани. Той беше шишкав, към петдесетгодишен, плещест, късврат, с плътно прилепнали към черепа уши, с остри сиви очи и побелели коси, стригани алаброс. Тоя алаброс придаваше на главата му израз на рис.

Често го виждахме по Марно поле как инспектира обучението на войниците. Войниците се вдървяваха, щом го зърнеха, подофицерите трепереха за частта, която обучаваха, офицерите се червяха или бледнееха, ако ударът с нож не излезеше достатъчно енергичен. Фелдфебелът, въроръжен с дълга върлина, на чийто връх набучваха парцалена топка, заставаше срещу войника, който държеше пушката си с натъкнат нож. И ако войникът не умееше да се брани, фелдфебелът го блъскаше немилостиво в гърдите или по лицето с върха на върлината. В такъв случай полковникът побесняваше – късият му врат ставаше апоплектично червен. Той се нахвърляше върху нещастния селяк с псувни, закани, плесници и след като излееше по този начин гнева си, наказваше го пог оръжие. За него дисциплината беше сяпо и безпрекословно подчинение, а върхът на военното изкуство – ударът с нож.

Той беше донесъл от Русия покрай военните познания всички руски ругатни, за да хока с тях войниците, както и безкрайно благоговение пред царизма, чувство, което бе преминало и към „негово величество“ Фердинанд Първи. През 1912 и 1913 година беше се бил срещу турците и сърбите, които го раниха с шрапнел в горната част на бедрото. Оттогава бе полуинвалид, тъй като малко понакуцваше. През Европейската война беше назначен за комендант на града.

По него време градът беше плен с пленници. Грамадни купи сено и слама се издигаха на Марно поле, което служеше и за плацдарм на войниците. Складове с храни се намираха из старите търговски изби и магазини. По купите работеха пленници, повечето сърби и румънци. В лагера на запад от града живееха русите, които се ползваха с особено благоволение и симпатии, французите, италианците и англичаните, които не работеха нищо.

На полковника беше поверена тая разноцветна пленническа маса. Той презираше румънците и диво мразеше сърбите, „коварните и подли съюзници“ от Балканската война, които го бяха ранили и провалили военната му кариера. Инвалид и вече застарял, той започна внезапно да се грижи за имота, останал от баща му, разчитайки един ден да построи тук вила и окончателно да се оттегли в нея на старини. И твърде често идваше да провери как върви прекопането или пръскането на лозите. Със селяшка пестеливост и скъперничество държеше сметка за всяка похарчена стотинка. На съседите беше омръзнало да се карат и да се съдят с него. За един случайно хвърлен камък край синора той вдигаше скандал и заплашваше съседа си с бой.

– Беше недостъпен за нас, обикновените хорица, с които се държеше господарски – разказваше моят учител, който ми припомни тая история.

За да направи и имота си недостъпен, заповяда на ординареца да прекара между бодливия тел, с който бе оградено лозето, тънка цинкова жица, привързана о звънец, скрит в грините на едно чучело, изправено там да плаши свраките и косовете.

Тъй като старата колиба беше нехигиенична, та полковнишата предпочиташе да летува у свои роднини, недалеч оттук, ординарецьт пазеше лозето до неговото обиране. Тоя ординарец беше висок мършав селянин, отскоро останал вдовец, с мижави очи, които напомняха очите на слепец, с кафяви мустаци, увиснали като царевични бради над тънките му устни. Мълчалив и затворен в себе си, той ходеше като лунатик и сляпо изпълняваше заповедите на полковника. Ако не беше ординарец, сигурно би станал калугер и също така робски щеше да служи на влади-ката, както сега служеше на полковника.

В края на лятото през осемнадесета година градът пламна от коремн тиф. Небивала суша изгаряше земята. Напеченият от слънцето град потъна в прах и миризми. Скалите, върху които е застроен, излъчваха топлина дори през нощта, като стени на пещ. От полупресъхналата река идваше тежка миризма на тиня, а в старите дървени къщи се навъдиха множество хлебарки. Чешмите се пуцаха за няколко часа и веднага след това се спираха. Край водата ставаха свирепи сбивания между жените, които слагаха от вечерта разни тенекии и смачкани съдове, за да създадат по такъв начин някакъв рег. Градът замря, вцепенен под бледосиньото прашно небе. По обед той се губеше в мараня, разсичана от погребалния звън на петте черкви. Дюкяните се отваряха само за няколко часа. Хората престанаха да се ръкуват; пиеха преварена вода, миеха ръцете си с разрежена карболова киселина и се изселваха в лозята. Всички забравиха приближаващия се неизвестен край на войната, глада и своите близки на фронта. Епидемията вземаше

застрашителни размери – в пленническите лагери имаше случаи на холера, донесена от пленени колониални войници.

Тogaвa полковникът избяга с жена си тук, в старата колиба.

Една военна каруца докара багажа – огромно дървено легло, дюшеци, няколко стола, кухненска маса и завивки. Семейството се настани в каменната колиба, хладна като изба. Тя имаше само една стая, измазана с вар, с голупи и с пезули в стените. Дебела дърбова врата, надупчена от червеите, която се заключваше с дървено сюрме и с грамаден ключ, водеше направо в стаята. Два прозореца с капаци и с железни перила, без стъкла, пропуцаха светлината вътре.

Наредиха се криво-ляво. В хладната колиба горещината не се усещаше така убийствено. Обядваха и вечеряха на трема, запазени от сянката на стария орех, на който през нощта кацваше някой чухал.

Ординарецът оплеви бурените наоколо, окоси тревата и построи пейка и пещ близо до старата зарзала, отрупана всяка година с обилен плод. Една бедна жена от Варуша, на име Марьола, идваше да готви всяка сутрин и си отиваше на обед, без да гледа на горещината. Обхванат от панически страх пред епидемията, полковникът забраняваше външен човек да влиза в колибата. Слугинята готвеше вън. Преди да пристъпи към работа, тя обличаше една вехта рокля на госпожата, а своята дрешка закачаше на дюлите, близо до пещта. Колкото до ординареца, той спеше безропотно на двора.

Самият полковник, щом слезеше от файтона, с който пристигаше от града, бързаше да съблече

бялата си лятна куртка под дърветата, измиваше тутакси ръцете си с карбол и след като навлечеше грехите, които жена му донасяше, влизаше в колибата. Чаша преварена вода, в която сипваха йод, довършваше този неотменим дезинфекционен обред. Тогава полковникът седяше да обядва, вече успокоен, че микробите са умъртвени от антисептичното действие на тия медикаменти – единствените, които познаваше.

Неговите грижи към петдекаровото лозе не престанаха дори и през това време. Всяка вечер, щом се върнеше, тръгваше да обикаля имота, следван от ординареца.

Няколко дни след тяхното преселване една от прасковите беше обрана. Крадецът беше се вмъкнал през нощта, без да бъде усетен. Полковникът се разгневи страшно. Той се гордееше с тия дръвчета, които раждаха едри и вкусни плодове. За да ги спаси от сушата, ординарецът отиваше всеки ден за вода с един бракуван артилерийски кон, натоварен със саки, и ги поливаше. Плодовете се червенееха отдалеч като оранжеви птици, накацали по редколестните дръвчета.

Войникът получи строга заповед от сега нататък да нощува в лозето, за да хване крадеца.

През тия усилни години мародерствата в лозята ставаха ежедневно. Дружини от гладни деца и бедняци налитаха на гроздето и на плодовете, без да искат да знаят за епидемията. Безстопанствени кучета, натирени от селата, скитаха из лозята и се хранеха с грозде. Освен това от пленническите лагери бягаха „робии“. Те крадяха плодове, грехи, сечива и небеднџ патрилите застрелваха някой от тия нещастници, чийто труп оставаше непогребан с дни.

Семейството заживя усамотено. Не посещаваша никого и никои не ги посещаваше. Всяка сутрин файтонът отвеждаше полковника в града и на обед го докарваше обратно. След като се нахранеше и поспеше в хладната колиба, той отиваше на работа и се връщаше привечер, когато горещото слънце залязваше зад тъмните брястови горички към лагера. После вечеряха на трема, играеха на карти и разговаряха за хода на войната.

Всеки следобед между три и пет часа оргинарецът отиваше за вода твърде далеч оттук, понеже местността бе безводна, а сушата беше изпила всички близки изворчета и чешми. Тогава Елисавета, жената на полковника, оставаше сама.

В тия следобедни лениви часове дърветата хвърляха къси сенки, от небето идваше суха светлина, гразнеца очите, и всичко замираще в тъжен унес. Над пожълтелите лози прехвъркваха малки сиви мухоловки, по безоблачното небе не прелиташе нито една птица, тежка глухота лягаше над околността и само далеч, по посока на града, дето се чернееше гарата, изпищяваше локомотив, който изпущаше тежък чер дим и отвлечаше след себе си дълга верига вагони, пълни с войници, храна и муниции за фронта.

Елисавета прекарваше тия часове на трема, където шиеше или четеше. Тя беше красива жена, преминала първата си младост, и сега излъчваше уморената и презряла хубост на отминаващо лято. В големите ѝ очи се долавяше нещо замислено, твърдо, дори мрачно, което придаваше на погледа ѝ студен израз, какъвто имат очите на бездетните и незадоволени жени.

– Аз я смятах за безсърдечна – разказваше старият учител, – достойна другарка на такъв човек, какъвто беше полковникът. Но жена ми беше на друго мнение. По-късно се убедих, че тя е права.

Нейният съпругески живот не беше щастлив. Полковникът бе суров човек и неговият сприхав характер стана причина тя да се чувства самотна и преждевременно остаряла. Сигурно не беше изпитвала дори половината от това любовно участие, което днес изпитва едно момиче. Брачният ѝ живот премина между три войни, които страната води в течение на седем години. Тя помнеше само няколко хубави дни от техния брак, годините преди Балканската война, когато беше най-хубавата жена в града и най-желаната дама на баловете, където по онова време още танцуваха мазурка. Тогава нашето офицерство подражаваше на руското царско офицерство с неговото грубо тцеславие и просташко разточителство. Когато полковникът я поиска за жена, тя беше учителка в града. Ползваше се с уважението на гражданите, защото бе от видно, ала обедняло семейство. Може би това я накарало да стане жена на застарелия капитан, петнадесет години по-възрастен от нея, а може би е била привлечена от екселбантите, белия кител и от глупава суетност, която не ѝ е позволявала да се омъжи за друг човек. През тия години офицерството представляваше висшият обществен слой. По-късно, когато е загубила надеждата да има деца, тя се е изпълнила с предчувствието, че от сега нататък не ѝ остава нищо друго, освен да доживее този нерадостен живот, в който младостта ѝ беше се пряхосала напразно.

Голямата война я накара окончателно да се примири. Елисавета беше доволна, че мъжът ѝ не е на фронта и че благодарение на поста, който заема, може да има в къщата си всичко, което другите нямат.

В самотните часове, които прекарваше всеки ден, тя изпитваше най-силно това неизказано чувство на отчаяние и на малоценност, което измъчва безплодните жени пред прага на старостта. Единственото развлечение за нея бяха книгите и новините, които съпругът ѝ и Марьола донесяха от града. Тя се утешаваше с тях така, както нещастният човек се утешава с нещастията на другите. Новините бяха лоши: хлябът ставаше все по-оскъден, а епидемията продължаваше да взема всеки ден своите жертви, между които имаше и нейни познати.